

ΧΤΙΣΙΜΟ ΝΕΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ;

*της Αναστασίας Χαλκιά,
Κοινωνιολόγου - Εγκληματολόγου,
Υπ. Διδ. Παντείου Πανεπιστημίου*

Η αντεγκληματική πολιτική μίας χώρας συνιστά δείκτη του δικαϊκού, πολιτισμικού και δημοκρατικού της επιπέδου. Χαρακτηρίζει τους βασικούς της θεσμούς και καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την ομαλή λειτουργία της στο μέλλον, αφού η εγκληματικότητα αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των σύγχρονων κοινωνιών.

Η ανακοίνωση όμως, από το Υπουργείο Δικαιοσύνης ότι μέσα στο 2008 πρόκειται να λειτουργήσουν έξι νέα σωφρονιστικά καταστήματα, προκειμένου να βελτιωθούν οι όροι διαβίωσης των κρατουμένων, οφείλει να προβληματίσει, όχι μόνο όσους ασχολούνται με την αντεγκληματική πολιτική στην Ελλάδα αλλά και το σύνολο των πολιτών.

Δεδομένου δε ότι, η φυλακή αποτελεί κεντρικό θεσμό του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και τη δεύτερη πιο αυστηρή μορφή τιμωρίας μετά τη θανατική ποινή (εάν μπορεί να θεωρηθεί μορφή τιμωρίας η θανατική ποινή) τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι πολλά:

- Γιατί θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των ελληνικών φυλακών και των άσχημων συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων με αυτό τον τρόπο;
- Είναι ο ορθολογικότερος που μπορεί να προταθεί;
- Εντάσσεται στο πλαίσιο μίας οργανωμένης και συστηματικής άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής;
- ή συνιστά αποσπασματική πρόταση μίας φαινομενικής και πρόσκαιρης 'διαχείρισης' του υπερπληθυσμού και των όρων διαβίωσης των εγκλείστων¹;
- Και τέλος, μήπως έχει ιδιαίτερο κοινωνικό, πολιτικό και επιστημονικό ενδιαφέρον να εστιάσουμε στο ποιοι είναι οι εγκλείστοι στις ελληνικές φυλακές σήμερα και για ποιες πράξεις τους οδηγήθηκαν εκεί;

Οι απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα ίσως παρέχουν τη δυνατότητα προσανατολισμού σε διαφορετικές λύσεις από αυτή της επέκτασης του σωφρονιστικού θεσμού στην Ελλάδα.

Κατ' αρχήν, το επιχείρημα που συνδέει το σωφρονιστικό υπερπληθυσμό και τις άσχημες συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων με το χτίσιμο νέων φυλακών, απορρίπτει τη δυνατότητα, έστω και στο επίπεδο διαλόγου, ύπαρξης εναλλακτικών της φυλάκισης λύσεων και επαναπροσέγγισης των ποινικών πρακτικών απέναντι τουλάχιστον σε κάποιες κατηγορίες εγκλημάτων. Θεωρεί επίσης, ως μόνιμο και αναπόφευκτο, το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, ως κάτι δηλαδή που θα συμβαίνει πάντα.

Επιπροσθέτως, η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι το κτίσιμο νέων φυλακών, δεν λύνει τα προβλήματα, ούτε του υπερπληθυσμού ούτε των κακών συνθηκών διαβίωσης, απλώς τα μεταθέτει, μεγενθυμένα, για λίγο αργότερα. Λίγο αργότερα, όταν δηλαδή και αυτές οι νέες φυλακές θα έχουν ήδη γεμίσει και θα πρέπει να

χτιστούν κι άλλες, προκειμένου ν' αποσυμφορηθούν οι παλιές και ούτω καθεξής... Εμπλεκόμαστε έτσι σ' ένα φαύλο κύκλο ανορθολογισμού στην άσκηση πολιτικής και αλόγιστης δαπάνης κρατικών κεφαλαίων, χωρίς κανένα τελικά λειτουργικό αποτέλεσμα που να αιτιολογεί αυτού του είδους τις μονομερείς πρακτικές.

Ο Garland D. ονόμασε το φαινόμενο της συνεχούς αύξησης του σωφρονιστικού πληθυσμού 'μαζική φυλάκιση'. Η μαζική φυλάκιση αποτελεί πλέον έναν κοινωνικό θεσμό που δομεί την εμπειρία συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι φυλετικά και εθνικά διαφορετικοί².

Διεθνώς διαπιστώνεται αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού. Σύμφωνα με τη τελευταία έκδοση της World Prison Population List, (WPPL)³, πάνω από 9 εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο είναι φυλακισμένοι. Περίπου οι μισοί είναι στις Η.Π.Α. (2,19 εκ), την Κίνα (1,55 εκ.) και τη Ρωσία (0,76 εκ.). Οι Η.Π.Α. έχουν την υψηλότερη θέση στην παγκόσμια κατάταξη με 738 φυλακισμένους ανά 100.000 κατοίκους. Στην Ευρώπη, η μέση τιμή για τη νότια Ευρώπη είναι 90, ενώ για την κεντρική και ανατολική είναι 185. Στην Ελλάδα ήταν 90 ανά 100.000, σύμφωνα με την απογραφή του 2005 (σύνολο 9.984 έγκλειστοι). Νεώτερα στοιχεία όμως από το International Centre for Prison Studies, αναφέρουν σχετικά ότι, στις 01.09.2006, σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε το ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης ο έγκλειστος πληθυσμός ήταν 10.113, ή 91/100.000, από τον οποίο το 41,6% είναι αλλοδαποί και το 30,3% υπόδικοι⁴. Η επίσημη χωρητικότητα των φυλακών είναι μόλις 8.019 άτομα.. Οι τάσεις παρουσιάζονται ιδιαίτερος ανοδικές, εάν ληφθεί υπόψη, σύμφωνα με την ίδια πηγή, ότι το 1992 οι έγκλειστοι ήταν 6.252, το 1998 ήταν 7.129 και το 2004 έφτασαν τους 8.760.

Βεβαίως, οι δείκτες εγκληματικότητας στην Ελλάδα φαίνεται να είναι ανοδικοί κατά τα τελευταία έτη.

Ωστόσο, με βάση και τη διεθνή βιβλιογραφία δεν μπορούν οι δείκτες εγκλεισμού να αποδοθούν μονομερώς στην εγκληματικότητα.

Συγκεκριμένα, η αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού συνδέεται κυρίως με:

α. την αύξηση της εγκληματικότητας. Όμως ο δείκτης εγκληματικότητας δεν προβάλλεται στο δείκτη εγκλεισμού, αλλά συνδέεται με τις κρατικές πολιτικές αντιμετώπισης του εγκλήματος- π.χ. η αυξητική τάση του έγκλειστου πληθυσμού δεν ανακόπηκε από την πτώση της εγκληματικότητας που σημειώθηκε από το 1990 στον αγγλοσαξονικό χώρο και στην υπόλοιπη Ευρώπη⁵.

β. τις αλλαγές στις ποινικές πρακτικές. Αύξηση δηλαδή της πιθανότητας να οδηγηθεί κανείς στη φυλακή (κυρίως στις Η.Π.Α.), μέσω των minimum mandatory sentences, truth in sentencing, three strikes, just desserts, sentencing commission, ομάδες πίεσης⁶

γ. την επιμήκυνση των περιόδων κράτησης (κυρίως στην Ευρώπη) και λιγότερο με την αύξηση των καταδικαστικών αποφάσεων⁷

δ. τον ποινικό έλεγχο των ναρκωτικών και των μεταναστών⁸

Παράλληλα όμως με την αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού παρατηρείται η υποχώρηση των διακηρύξεων περί αναμόρφωσης και επανένταξης του δράστη-υποχώρηση πρακτική (μείωση κονδυλίων για προγράμματα επανένταξης) και θεωρητική (σε επίπεδο διακηρύξεων) . Βασικός σκοπός (έκδηλος ή μη) καθίσταται πλέον η αχρήστευσή του. Θα πρέπει να τονιστεί ακόμα ότι έχουν υποχωρήσει και τα καταργητικά προτάγματα προηγούμενων δεκαετιών σχετικά με τη φυλακή (βλ. π.χ. Hulsman, L. Mathiesen, T.)

Τελικά, μήπως οι φυλακές συνιστούν χώρο ‘αποθήκευσης’ των δραστών;

Στην Ελλάδα, ποια είναι ακριβώς η έκταση και η λειτουργία των σωφρονιστικών και μετασωφρονιστικών προγραμμάτων. Αξιολογούνται; Και αν ναι, συμβάλουν στη μείωση της υποτροπής;

Επιπλέον, μήπως είναι θέμα χρόνου ν’ ανακοινωθεί πως η ίδρυση και η λειτουργία των νέων φυλακών προϋποθέτει μεγάλες κρατικές δαπάνες και να προταθεί η ιδιωτικοποίησή τους; Ακριβώς το ίδιο δηλαδή που έχει συμβεί σε πολλές άλλες χώρες της Ευρώπης και της Β. Αμερικής;

Από το σύνολο της κριτικής που μπορεί ν’ ασκήσει κανείς για την ιδιωτικοποίηση των φυλακών, αξίζει επιγραμματικά να τονιστεί μόνο ένα σημείο, ιδιαίτερος όμως σημαντικό: ο κίνδυνος επέκτασης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και της συνεχούς ιδιωτικοποίησής του.

Ας σημειωθεί επίσης ότι μεταξύ της εξάπλωσης των ιδιωτικών φυλακών και του υψηλού επιπέδου φυλάκισης διαπιστώνεται μία πολύ στενή σχέση.

Η Αυστραλία και οι Η.Π.Α., με τα υψηλά επίπεδα εγκλείστων που κατέχουν, έχουν αντίστοιχα τη μεγαλύτερη αναλογία φυλακισμένων σε ιδιωτικές φυλακές η πρώτη και τον μεγαλύτερο αριθμό ιδιωτικών φυλακών η δεύτερη⁹. Επίσης, στο Ηνωμένο Βασίλειο που κατέχει τον υψηλότερο δείκτη εγκλεισμού στην Ευρώπη, το 10% των φυλακισμένων κρατούνται σε ιδιωτικές φυλακές και αυτή είναι η μεγαλύτερη αναλογία φυλακισμένων σε ιδιωτικές φυλακές στην Ευρώπη¹⁰.

Νέα ερωτήματα προκύπτουν όμως και αυτή τη φορά επικεντρώνονται στον τομέα της πρόληψης:

- Ποιες είναι οι δράσεις της πρόληψης της εγκληματικότητας στην Ελλάδα;
- Ποιες αξιολογήθηκαν ως επιτυχημένες;
- Μήπως οι δράσεις πρόληψης εξαντλούνται αποκλειστικά και μόνο στις ‘πολιτικές ασφάλειας’, την αστυνόμευση και την προσβολή των δικαιωμάτων του ανθρώπου¹¹;
- Υπάρχει ισορροπία μεταξύ ποινικής και κοινωνικής πρόληψης ή διαπιστώνεται ανισοκατανομή των δράσεων υπέρ της πρώτης;

Στο σημείο αυτό, και προσπαθώντας να δοθεί απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, θα πρέπει να ληφθεί πρωτίστως υπόψη ότι, πριν και πάνω απ’ όλα, χρειάζεται

οργάνωση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Η οργάνωση αυτή, που προϋποθέτει συντονισμό δράσεων και συνεργασία πολλών και διαφορετικών φορέων, δεν μπορεί να προέλθει παρά μόνο από ένα Ινστιτούτο Αντεγκληματικής Πολιτικής. Η προαναγγελθείσα όμως, εδώ και πολλά έτη, ίδρυσή του ακόμα εκκρεμεί για την ελληνική κοινωνία.

Τέλος, σε αντιδιαστολή με το παγκόσμιο φαινόμενο της αύξησης του σωφρονιστικού πληθυσμού, δεν πρέπει να παραληφθεί η σημασία της βασικής αρχής του νομικού μας πολιτισμού, της επιείκειας, καθώς καθιστά ‘αποδεκτή, την, πρακτικά απολύτως αναγκαία για τη λειτουργία της Πολιτείας, απονομή της Δικαιοσύνης’, συντελεί στην ουσιαστική ‘πραγμάτωσή’ της και ‘συνιστά τη μεγαλύτερη δυνατή εξατομίκευση της ποινής’¹².

Η δυσκολία της αντεγκληματικής πολιτικής αφορά την ικανότητά της να είναι επιεικής και ταυτόχρονα αποτελεσματική, σε αντίθεση με την ευκολία (και αναποτελεσματικότητα) που εμπεριέχουν οι σύγχρονες μορφές αυστηρότητας της.

Σημαντικό είναι να εξετάσει η κυβέρνηση το σύνολο της αντεγκληματικής της πολιτικής και ειδικότερα τον τομέα της πρόληψης της εγκληματικότητας και όχι να διαιωνίζει τα υψηλά επίπεδα φυλάκισης και να επιτείνει μονομερώς την αυστηροποίηση των ποινικών και δικαστικών πολιτικών.

Η αντεγκληματική πολιτική απαιτείται να είναι μία συνεχώς ανανεούμενη κρατική δέσμευση προστασίας του κοινωνικού συνόλου και του μεμονωμένου πολίτη απέναντι στην προσβολή των δικαιωμάτων που προκύπτουν από το έγκλημα και μία πολυεπίπεδη επανεφεύρεση των κοινωνικών απαντήσεων σ’ αυτό¹³. Τελικά, είναι από αυτές τις προϋποθέσεις που οφείλει ν’ αντλεί τη νομιμοποίηση της παρέμβασής της.

Η επανεφεύρεση των κοινωνικών απαντήσεων όμως δεν φαίνεται να συντελείται μέσα από την ‘παλιά δοκιμασμένη συνταγή’ του κτισίματος νέων φυλακών, ειδικά όταν δεν εντάσσεται σ’ ένα ευρύτερο και δυναμικό πλαίσιο ορθολογικής αντιμετώπισης του εγκλήματος.

Τα προαναφερθέντα με αφορμή την ανακοίνωση για το κτίσιμο νέων φυλακών, ενέχουν περισσότερο χαρακτήρα προβληματισμού και προτάσεων για μια ολοκληρωμένη και επιστημονικά θεμελιωμένη προσέγγιση όσο αφορά την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, έτσι ώστε να μη μένει ‘μετέωρη’ ούτε η επιστημονική γνώση ούτε το κοινωνικό όραμα της πολιτικής στη χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής¹⁴.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

[1] Εξάλλου, για το ρόλο της φυλακής στην υποτροπή και τις στιγματιστικές συνέπειες της συγκεκριμένης ποινής έχουν διενεργηθεί πολλές έρευνες, που αποδεικνύουν τον προβληματικό της χαρακτήρα, ειδικά δε όταν η εφαρμογή της σε μία χώρα είναι εκτεταμένη, βλ. Ζαραφονίτου, Χ. (2004) *Εμπειρική Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα*, σελ. 229-249

[2] Garland, D. ‘The meaning of mass imprisonment’ στο Garland, D., (ed.), (2001) *Mass Imprisonment*, Sage, London, σελ. 2

[3] Walmsley, R. ‘World Prison Population List’, 7th, King’s College London, International Centre for Prison Studies, www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/world-prison-pop-seventh.pdf

- [4] International Center for Prison Studies 'Prison Brief for Greece', www.kcl.ac.uk/depsta/rel/icps/worldbrief/europe_records.php?code=141
- [5] Christie, N. (1994), *Crime Control as Industry: Towards Gulags Western Styles*, Routledge, London, σελ. 26-29
- [6] Mauer, M. 'The causes and consequence of prison growth in the United States' στο Garland, D. (ed.) (2001), *Mass Imprisonment*, Sage, London
- [7] Wacquant, L. (2001), *Οι φυλακές της μιζέριας*, (μτφ. Διαμαντάκου, Κ.) Πατάκη, Αθήνα, σελ. 130 και Albrecht, H.J. 'Εξελίξεις στο σύγχρονο σωφρονισμό: Φυλακή και εγκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες' επίμετρο στο Χαϊδου, Α. (2002), *Το σωφρονιστικό σύστημα: Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 202
- [8] το ίδιο
- [9] *Trade Unions and Prison Services in Europe*, Seminar on May 2005, Luxemburg, Discussion Document European Federation of Public Services Union (EPSU), www.epsu.org/IMG/pdf/discussion_document.pdf, σελ. 4
- [10] Prison Reform Trust, PRT Briefing, 'Private Prisons: Who Profits?', www.prisonreformtrust.org.uk
- [11] Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη στην αρχαία Ελλάδα, μέσω της αριστοτελικής επίδρασης, είχε επισημανθεί η σημασία της λήψης μέτρων όχι μόνο ποινικού αλλά και εξωποινικού χαρακτήρα, προκειμένου να υπάρξει ολοκληρωμένη απάντηση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Βλ. Φαρσεδάκης, Ι. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της: Μερικές ιστορικές, συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 13-17
- [12] Μαγκάκης, Γ.Α. (2004), *Η σημασία της αρχής της επείκειας για το νομικό μας πολιτισμό*, Ποινολόγος, 2/2004, www.poinikologos.gr/arxeio/04t2e.html
- [13] Delmas-Marty, M. (1991), *Πρότυπα και τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής*' Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σελ. 377
- [14] Κουράκης, Ν. (2006), 'Ο μετέωρος ρόλος του Εγκληματολόγου στη χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής', www.niotho-asfalis.gr/na, σελ 1-7:6, πρώτη δημοσίευση Ν. Ε. Κουράκη / Ν. Κουλούρη (επιμ.), (2000) *Αντεγκληματική Πολιτική II*, Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 157-162

<http://www.theartofcrime.gr/?pgtp=1&aid=1194886339>